

Psevdo-Plutarhove *Ljubezenske zgodbe*

Psevdo-Plutarhove *Ljubezenske zgodbe* se ne ujemajo s sodobno predstavo ljubezenskega pripovedništva: namesto poceni in osladne romance, visokoletečih strastnih čustev, srečnega konca in nujnega “in živela sta srečno do konca svojih dni” nas zbirka petih kratkih pripovedi popelje skozi drugačen diskurz ljubezni, ki bi mu danes rekli “vse, razen ljubezni”. Skupni imenovalec zgodb je nasilje zaradi neuslišane ljubezni: umor, posilstvo, raztrganje ljubezenskega objekta, onemogočanje poroke in krivica, ki jo utrpijo nedolžni, zadošččenje pa jim dajo šele bogovi (razen v prvi zgodbi), tako da lahko zgodbam pripišemo tudi etiološki značaj.

Ljubezenske zgodbe so ene izmed redkih ohranjenih antičnih ljubezenskih zgodb. Produkcija ljubezenskega pripovedništva je bila zelo plodna, vendar se je ohranilo le Partenijevo (1. stol. pr. n. št.) delo *Περὶ ἐρωτικῶν παθημάτων*, *Ljubezenske bolečine*, namenjeno avtorjevemu prijatelju pesniku Galusu. Kratkost *Ljubezenskih zgodb* spominja na povzetek, saj je Partenij zbral 36, Plutarh pa v podobnem žanru *Ženskih junaških dejanj*, *Γυναικῶν ἀρεταί*, 27 zgodb. Domnevamo lahko, da se je večji del pripovedi skupaj z uvodno predstavitvijo, ki ga imajo npr. Plutarhova *Ženska junaška dejanja*, izgubil. *Ljubezenskih zgodb* ne omenja noben antični avtor, zato je delo nemogoče datirati. Chassang in Cataudella¹ menita, da Julijan v *Govoru VII* (227a) omenja *Ljubezenske zgodbe*, ko govori o “Plutarhovich ... mitoloških pripovedih”. Izpeljava je vprašljiva, saj se mor-da nanaša na Lamprijeve kataloge, Plutarh pa se v precej delih ukvarja z mitologijo.² V besedilu je precej zgodovinskih napak in pripovednih nedoslednosti, slog pisanja pa naj bi se precej razlikoval od Plutarhovega, zato so dvomili o Plutarhovem avtorstvu. Nekateri so zaradi bojotske obarvanosti zgodb³ besedilo pripisovali med Plutarhova ne ravno posrečena dela.

Zgodbe zaradi nejasnosti in nepovezanosti mnogokrat bolj spominjajo na povzetke kot na integralne pripovedi, saj so dejanja junakov in junakinj mnogo-

¹ Chassang, 1892, 397, op. 2, Cataudella, 1957, 169.

² Flacelière, Cuvigny, 1980, 112–113, op. 4.

³ Hipotezo je razvil Volkmann, 1869, I, 126 s. s., ki je obširno pokazal apokrifni značaj dela.

krat brez razlage ali pa so njihovi motivi podani mimogrede. S kakšno utemeljivostjo npr. Fajdon zahteva tisoč korintskih vojakov? Zakaj mu Korintčani ustrezajo? Zakaj ubijejo Foka? Zakaj posiljevalca ubijeta in vržeta v vodnjak "užaljeni" Skedasovi hčeri? Kako Damokrita izvede atentat na žene uradnikov? Kljub pomanjkljivostim so *Ljubezenske zgodbe* zanimivo branje in nam odpirajo vprašanja o spreminjajoči se konceptualizaciji ljubezni.

Prva zgodba predstavlja Aristoklejino tragično usodo. Zgodba ni nikjer drugje izpričana niti ni povezana z nobeno znano zgodovinsko ali mitološko epizodo. Tragični razplet, ko mladenko raztrgata dve skupini tekmecev, spominja na zgodbo o Hirneto pri Pavzaniu (2.28.3–6).

Druga zgodba je posvečena Melisovemu sinu Aktajonu. Zgodba je bila verjetno precej znana:⁴ Aleksander iz Ajtolije jo omenja v elegiji, od katere je nekaj distihov ohranjenih pri Parteniju (15. zgodba), Plutarh pa ga omenja v *Sertoriju* (1.4). Diodor Aktajonovo zgodbo podaja v *Obči zgodovini* (8.10), vendar je ohranjen samo fragment pripovedi. Maksim iz Tira omenja okoliščine Aktajonove smrti v *Razpravah* (XVIII.1).

Druga zgodba je etiološka, zgodbe o nastanku mest, kombinirane z romaneskimi zapleti, pa so bile zelo razširjene. Melisov sin Aktajon umre kot žrtev vztrajnega zapeljevanja Korintčana Arhia, pripadnika mogočnega klana Bakhiadov. Fantova smrt in samomor očeta sprožijo božanski bes na Korint, ki ga prizadeneta suša in epidemija. Preročišče napove konec naravne ujme šele potem, ko bo Aktajonova smrt maščevana, čemur sledi prostovoljna Arhijeva imigracija in ustanovitev Sirakuz. Pripoved je edini vir, ki ustanovitev tega mesta povezuje z zločinom zaradi ljubezni.

Manj elaborirana različica mita v sholiji k *Argonavtiki* mladeničevo smrt pripisuje vsem Bakhiadom, zaradi česar so bili izgnani iz Korinta, kar se je verjetno zgodilo vsaj eno stoletje po ustanovitvi Sirakuz.⁵ Aleksander iz Ajtolije pravi, da je bil Melisov sin "vzrok za veselje Korintčanov in za žalost Bakhiadov". Maksim iz Tira ne omenja posledic Aktajonove smrti, zaljubljenca pa opiše kot mladega Bakhiada. Diodor Aktajonovo smrt pripiše zalezovanju Korintčana Arhia, vendar ne poroča o razpletu, tako da ni mogoče ugotoviti, ali je povezan z ustanovitvijo Sirakuz.

⁴ Za natančno analizo zgodovinskih in religioznih implikacij mita glej Will, 1955, 180–187, Andrewes, 1949, 70–78.

⁵ Po Will, 1955, 440, so bili Bakhjadi izgnani okoli leta 620 pr. n. št.

Tretja zgodba predstavlja bojotsko legendo o Skedasovih hčerah, povezano z grobom na levktrski planoti, kjer je potekala slavna bitka leta 371 pr. n. št.; zgodba je bila zelo priljubljena.⁶ Prvič je omenjena pri Ksenofontu v *Grški zgodovini* (6.4.7), da je Tebance spodbudila prerokba pred bitko, ki je napovedala, da bodo Lakedajmonci premagani ob grobu deklet, ki sta se ubili, ker sta ju posilila Lakedajmonca. Tebansko zmago so razlagali kot božansko kazen, zgodbi pa so marsikaj dodajali, tako da obstaja precej različic tako v grščini kot latinščini.⁷ Pseudo-Plutarhova različica zgodbe se od drugih razlikuje po tem, da pri njem ni samomora deklet, ampak pravi, da sta dekleti ubila posiljevalca. Odmev te različice lahko preberemo v bizantinskem obdobju v sholiji Gregorja iz Nise.⁸ Druga posebnost te različice je tudi to, da se Skedasova zgodba pripeti trideset ali več let pred bitko pri Levktrah in da je povezana z zgodbo Oreošana, čigar sin je bil prav tako žrtev Spartanca.

Tudi četrta zgodba predstavlja bojotsko legendo, ki je morda povezana z grobom. Junak zgodbe je Fokos, ki je po parojmiografih izvor izraza Φόκου ἔρανος, Fokosova gostija.⁹ Interpretirajo ga kot očeta, ki vedno odlaga izbiro moža za svojo hčer med snubci. Fokos zavlačuje izbor in pripravi gostijo, na kateri je ubit. Druga različica ne omenja Fokosovega zavlačevanja, ampak da je bil zaboden med gostijo, na kateri je oznanil, da bo izbiro hčerinega bodočega ženina prepustil preročišču. Nobena od različic, ki razlagajo pregovornost Fokove gostije, ne črpajo iz Pseudo-Plutarha, saj slednji ne omenja pregovornosti gostije in njene povezave z junakom zgodbe. V *Ljubezenskih zgodbah* je Fokova smrt zgolj prvi člen tragičnih dogodkov, ki vodijo v uničenje bojotskega mesteca Hipot. Zgodovinski dogodek je ovit v plašč romanesknosti, ljubezenskega rivalstva, poziva k maščevanju ob oltarju. Bojotijce, ki napadejo in uničijo Hipot, vodi tebanski vojskovodja, ki je ἄρχων tudi v svoji domovini in uživa velika pooblastila, kar govori v prid tezi, da je zgodba zelo stara. Tudi kazen s kamenjanjem, ki so je deležni Fokovi morilci, kaže na zelo staro religiozno praktiko.¹⁰

⁶ Glej npr. RE, *Skedaso*, stolpci 466–468, Parke, Wormell, 1956, 217–218.

⁷ Diodor Sicilski 15.54.1–3, Plutarh, *Pelopid* 20–22, *O Herodotovi zlonamernosti* 856f; Pavzanias 9.13.5–6, 14.3; Gregor iz Nise, *Govor* IV.70, stolpec 592.

⁸ Gregor iz Nise ne pove točno, kako sta umrli Skedasovi hčeri, vendar lahko iz primerjav z Menojkejevim samomorom, Apolodor, 3.6.7, sklepamo, da je sledil različici s samomorom.

⁹ *Corpus Paroemigraphorum Graecorum*, I, 172, 318, 340; II, 50, 717.

¹⁰ Busolt, Swoboda, 1417; Roesch, 1965, 158; o kamenjanju glej Daremberg, Saglio, *Lapidatio*.

Zadnja zgodba se odvija v Sparti in pripoveduje o nesreči in maščevanju Lakedajmonke Damokrite, soproge Alkipa, ki je bil izgnan zaradi zavisti sodržavljancev. Damokrita svoje maščevanje izvede med obredom bedenja, ko zažge žive žene uradnikov, po izvršenem dejanju pa ubije hčeri in naredi samomor. Spartanci v besu njihova telesa odvržejo zunaj mesta, zaradi česar so kaznovani z velikim potresom, verjetno tistim iz leta 464 pr. n. št. Lavagnini¹¹ zgodbo umešča v spartansko folkloro. Razlaga potresa je povsem v nasprotju z lakedajmonsko razlago dogodka, ki jo podaja Tukidid (1.128.1). Pomanjkanje virov o Sparti ne dopušča zanesljivejših domnev.

Ljubezenske zgodbe se precej razlikujejo od znanega in iskrivega Plutarhovega *Dialoga o ljubezni*, ki velja za eno avtorjevih najboljših del, vendar bralcu kljub temu ponujajo zanimivo, čeprav na trenutke fragmentarno branje o temnih platen in krutosti ljubezni, ki je daleč od tistega, kar obeta naslov.

Psevdo-Plutarh LJUBEZENSKE ZGODBE¹²

I

[771e] V Heliartu¹³ v Bojotiji je živel izjemno lepo dekle, Aristokleja po imenu. Bila je Teofanova hči. Snubila sta jo Straton iz Orhomena in Kalisten iz Haliarta. Straton je bil bogatejši in bolj zaljubljeni snubec. Pripetilo se mu je, da jo je videl v Lebadeji, medtem ko se je kopala v vodnjaku Herkina v obrednih pripravah na [772a] nošenje košare v posvečenem sprevodu za Zevsa kralja.¹⁴ Kalisten je bil v boljšem položaju, saj je bil tudi dekletov sorodnik. Teofan je bil v zadregi, kajti bal se je Stratona, ki je bil med Bojotijci skoraj najbogatejši in iz najpomembnejše družine

¹¹ Lavagnini, 1950, 34.

¹² Izvirni naslov v Lamprijemem katalogu pod zaporedno številko 222 je Ἐρωτικαὶ διηγήσεις, latinsko *Amatoriae narrationes*, ki je krožil tudi pod naslovom Πρὸς τοὺς ἐρῶντας. Glej Sandbach, 1967, 10, Treu, 1873, 53–54.

¹³ Na levem bregu Kopajskega jezera; Rimljani so Heliart uničili leta 171 pr. n. št., ozemlje pa je pripadlo Atenam. Strabon piše, 9.2.30, da v njegovem času mesto ni več obstajalo.

¹⁴ Sprevidi so pogosti v grški religiji. V njih pogosto sodelujejo mlada dekleta, izbrana zaradi svojega dobrega in plemenitega stanu. Nosila so košare, v katerih so bile daritve ali pripomočki, ki so jih uporabljali pri daritvah. Glej Burkert, 1985, Calame, 1997.

ne, zato je hotel odločitev prepustiti Trofoniju.¹⁵ Straton, ki so ga prepričali dekletovi služabniki, da je bolj naklonjena njemu, je zahteval, naj odločitev prepustijo nevesti. Ko pa je dekle pred vsemi vprašal, je ta izbrala Kalistena. Takoj je bilo jasno, da je Straton sramoto težko prenašal. Počakal je, da sta minila dva dneva, nakar je prišel k Teofanu in Kalistenu sporočit, da bodo ostali prijatelji, čeprav mu je neko božanstvo iz zavisti¹⁶ odreklo zakonsko zvezo. Njegove besede so odobraval, tako da so ga celo povabili na poročno slavje.¹⁷ On pa je zbral skupino prijateljev, med katerimi je bilo precej služabnikov, ki so se razkropili in ostali skriti, dokler se ni dekle v skladu s starodavnim običajem spustilo k vodnjaku, imenovanem Kisoesa, da bi darovala nimfam v predhodnih daritvah.¹⁸ Takrat so vsi skriti možje planili iz zasede in jo zgrabili. Straton se je polastil dekleta: jasno, da so jo Kalisten in njegovi ravno tako zgrabili in jo vlekli vsak na svojo stran, ne da bi opazili, da je dekle umrlo v njihovih rokah. Kalisten je takoj izginil, morda je naredil samomor ali pa pobegnil iz Bojotije; nihče ni vedel, kaj se je zgodilo z njim. Straton pa se je pred vsemi zabodel nad mladenkinim truplom. [772b] [772c]

II

Fejdon¹⁹ si je prizadeval zavladatai Peloponezu in hlepel, da bi njegovo rodno mesto Argos zavladao vsem drugim. Najprej je skoval zaroto proti Korintu, kamor je poslal zahtevo po tisoč mladeničih, ki so se odlikovali po moči in pogumu. Poslali so mu jih tisoč z Deksandrom²⁰ na čelu. Fejdon jih je nameraval napasti, [772d]

¹⁵ Trofonij je bil heroj, čigar preročišče je bilo v Lebedeji.

¹⁶ V antiki so bogovom pripisovali zavist smrtnikom, glej Ajshil, *Peržani* 362, Herodot 1.32, 3.40, 7.46, Pindar, 8. *pitijska* 70, 7. *istmjska* 35 in Sunčič, 2001, 232–234.

¹⁷ Poročna pojedina in slavje sta bila pri nevestinem očetu oz. starših.

¹⁸ Προτέλεια so molitve, daritve in žrtvovanja, ki vpeljujejo v poročne obrede, razlikovala pa so se od mesta do mesta. V Megari so neveste darovale pitno daritev in koder las na grobu Ifnoe. V Trozenu so posvetile svoj pas Ateni Apaturiji. V Hermioni so žrtvovale Afroditi, Pavzanius 1.43.4, 2.33.1, 2.34.12. Obred se je verjetno dogajal dan pred poroko, po nekaterih interpretacijah tudi na dan poroke. O tem vprašanju glej Daremberg, Saglio, 1900–1918, *Matrimonium*, 1639–1662, predvsem 1648. Plutarh govori o vodnjaku Kisoesa, ki je ležal zunaj Heliarta, v *Lizandru* 28.7. Glej tudi Kalimah, *Izvori*, P. Oxy. 2080, v. 88.

¹⁹ Vladavino Fejdona, kralja Argosa, običajno datirajo v 7. stol. pr. n. št., torej v čas pred ustanovitvijo Sirakuz. Psevdo-Plutarhova kronologija, ki ga umešča dve generaciji pred Arhiem, se ujema z Marbrom s Farosa. Glej Compennolle, 1960, 244. O dataciji Fejdona in njegovih podvigov proti Korintu glej Will, 1955, 346–354.

²⁰ Neznani.

da bi oslabil Korint in ga zavzel, da bi mesto postalo branik celotnega Peloponeza.²¹ Načrt je zaupal nekaj prijateljem, med katerimi je bil neki Habron.²² Vendar je bil ta Deksandrov gostinski prijatelj, zato mu je povedal o zaroti.²³ In tako so se [772e] Flijantčani²⁴ rešili in vrnili v Korint, še preden so jih lahko napadli. Fejdon je poskušal razkriti izdajalca in ga je zelo zavzeto iskal. Ker se je Habron bal, je skupaj z ženo in služabniki pobegnil iz Korinta; [...] ²⁵ naselil se je v Melisu, vasi na korintskem ozemlju. Tam se mu je rodil sin, ki ga je po krajevnem imenu poimenoval Melis.²⁶ Melisu se je rodil sin Aktajon, najlepši in najpametnejši med vrstniki. Vanj se je zaljubilo veliko mož, še posebej pa Arhias iz rodu Heraklidov,²⁷ po bogastvu in moči prvi med uglednimi Korintčani. Potem ko fanta ni mogel zape- [772f] ljati,²⁸ se je odločil uporabiti silo in ga ugrabiti. K Melisu je prišel skupaj z množico prijateljev in služabnikov kot s popivskim sprevedom in poskušal mladeniča odpeljati.²⁹ Fantov oče in njegovi prijatelji so se mu zoperstavili, pridrveli so tudi sosedje in Aktajona vlekli v nasprotno smer, tako da so ga raztrgali in je umrl. [773a] Ugrabitelji so takoj odšli. Melis je sinovo truplo odnesel na korintsko agoro, ga izpostavil in zahteval kazen za storilce. Korintčani so ga zgolj pomilovali, storili pa niso ničesar.³⁰ Ker ni ničesar dosegel, je odšel praznovat istmijske igre,³¹ se povz-

²¹ O strateškem pomenu Korinta glej Strabon 8.4.8 in Plutarh, *Arat* 50.4, kjer sta Akrokrint in Itoma predstavljena kot ključa Peloponeza.

²² Neznano.

²³ Habron ni hotel, da bi gostinskega prijatelja, ζένοϛ, ubili zaradi izdajstva. O prizanesljivosti do gostinskih prijateljev, tudi v vojni, glej npr. Homer, *Iliada* 6.215–231 in Plutarh, *Perikles* 33.3.

²⁴ Do tukaj avtor ne omenja ne Flianta, mesta na Peloponezu, ne Flijantčanov. Besedilo je bodisi poškodovano ali pa gre za avtorjevo napako.

²⁵ Na tem mestu je v rokopisu vrzel.

²⁶ O Melisu glej *RE* pod *Melissos*, stolpci 529–530. Po sholiji k *Argonavtiki*, 4.1212, je bil Melis tisti, ki je Korintčane opozoril na Fejdonovo past.

²⁷ Po Diodoru 7.9.4 so bili Heraklidi v Korintu imenovani tudi Bakhiadi. O tem vprašanju glej Will, 1955, 296–298. Bakhiadi so bila aristokratska družina, ki je vladala Korintu v 8. in 7. stol. pr. n. št. Med njimi je najbolj znan Periander.

²⁸ Diodor, 8.10.1, pravi, da je fantu obljubil hribe in doline.

²⁹ Freeman, 1891, 336–337, meni, da pripoved temelji na resnični zgodbi: slednje za interpretacijo ni pomembno, saj je simbolna ugrabitev del pederastičnega erotičnega diskurza. Poskus ugrabitve izhaja iz kretske navade, o kateri poroča Strabon 10.4.21.

³⁰ Poleg tega besedila je sholija k *Argonavtiki* edino besedilo, ki razloži, kaj se je zgodilo po Aktajonovi smrti, vendar z rahlo drugačnim razvojem dogodkov: Korintčani niso gluhi za Melisove tožbe in po ukazu božanstva Bakhiade izženejo iz mesta.

pel k Pozejdonovemu templju in preklel Bakhiade ter spomnil na dobro delo svojega očeta Habrona. Potem ko je molil k bogovom, se je vrgel na skale. Nedolgo zatem sta suša in kuga zajeli mesto; Korintčani so se glede rešitve posvetovali s preročiščem, bog³² pa jim je odgovoril, da so tarča Pozejdonovega besa, ki ne bo pojenjal, dokler ne bodo maščevali Aktajonove smrti. Ko je Arhias, ki je bil eden od odposlancev, slišal ta odgovor, se je odločil, da se ne bo vrnil v Korint, ampak odplul na Sicilijo in ustanovil Sirakuze.³³ Tam sta se mu rodili dve hčeri, Ortigija in Sirakuza; slednjo je z zvijačo ubil Telef,³⁴ njegov ljubček, ki je skupaj z njim kot kapitan priplul na Sicilijo. [773b]

III

Revni mož Skedas je živel v Levktrah,³⁵ vasici v deželi Tespijcev. Imel je dve hčeri, Hipo in Miletijo, ali, kot pravijo nekateri, Teano in Evksipo.³⁶ Skedas je bil dober mož in kljub revščini gostoljuben. Ko sta k njem prišla dva mlada Spartanca,³⁷ ju je prisrčno sprejel. Zaljubila sta se v mladenki, vendar sta se iz spoštovanja do dobrega Skedasa vzdržala predrznosti. Naslednji dan sta odpotovala v Delfe, kamor sta bila namenjena. Potem ko sta se z bogom posvetovala o svojih za- [773c]

³¹ Slavne istmijske igre so bile posvečene Pozejdonu. Prirejali so jih na Istmosu v Korintu v prvem in tretjem letu vsake olimpijade. Zmagovalcem na čast je Pindar napisal istmijske ode. Zmagovalce so ovenčali z venci iz posušene divje zelene, v nekaterih obdobjih tudi iz borovih vejic.

³² Bog iz Delfov, tj. Apolon, primerjaj s Strabon 6.2.4.

³³ Pri drugih avtorjih je ustanovitev Sirakuz opisana povsem drugače: primerjaj s Strabon 6.2.4, Pavzanius 5.7.3.

³⁴ Telef je neznan. Razvoj zgodbe kaže na koncept "poetične pravice": Arhias je ubil mladeniča, v katerega je bil zaljubljen, njega pa je ubil njegov eromen. Tragični konec Arhia in njegovih hčera ni izpričan nikjer drugje.

³⁵ O imenu in njegovem možnem izvoru glej *RE* pod *Skedasos*, stolpec 467, 42–55. Pri Diodoru, 15.54.2–3, ki zmeša dva izvora, sta junakinji zgodbe Levktrovi in Skedasovi hčeri. V spisu *O Herodotovi zlonamernosti* 856f jih Plutarh imenuje Levktrovi hčeri, v *Pelopidu* 20.5 pa Skedasovi hčeri, kjer pove, da jih po mestu pokopa imenujejo tudi Levktride. O Levktrah glej *RE* pod *Leuktra*, stolpca 2306–2307.

³⁶ Pri Pavzaniu, 9.13.5, ki edini razen Psevdo-Plutarha zapiše imena deklet, se imenujejo Hipo in Molpia. Sicer bi jih lahko po antični navadi imenovali zgolj Levktride. Ne vemo, kateri avtor ju je poimenoval Teano in Evksipa. Sholiast Gregor iz Nise navaja, da je imel Skedas tri hčere, ne dveh.

³⁷ Pavzanius ju imenuje Frurahid in Partenij; pri Diodoru sta odposlanca.

devah, sta odrinila domov. Ker sta potovala čez Bojotijo, sta se spet ustavila pri Skedasu. Pripetilo se je, da ga ni bilo v Levktrah, vendar sta hčeri v skladu z običajem gosta sprejeli. Ta pa sta očetovo odsotnost izkoristila in dekleti posilila. Ko sta videla, da sta dekleti izredno prizadeti zaradi nasilstva, sta ju ubila, vrgla v vodnjak in odšla. Ko se je Skedas vrnil, deklet ni našel, vse v hiši pa je bilo tako kot pred njegovim odhodom, tako da je bil ves zbehan. Ker pa je njegov pes ves čas bevskal in stalno tekal od njega k vodnjaku, je vendarle ugotovil, kaj se je zgodilo. Hčerini trupli je nato izvlekel iz vodnjaka. Ko je od sosedov izvedel, da so [773e] videli, kako sta Lakedajmonca prejšnji večer vstopila v njegovo hišo in zjutraj odšla, je ugotovil, kaj sta storila, kajti prejšnjikrat sta nenehno hvalila dekleti in zavidala sreči njenih bodočih soprogov.

Odpravil se je v Lakedajmon, da bi šel pred efore.³⁸ Bil je v Argosu, ko ga je presenetila noč, zato se je nastanil v prenočišču. Ravno tam se je takrat nastanil tudi neki drug starec iz Orea, mesta v Hestiajatidi. Slišal ga je vzdihovati in preklinjati Lakedajmonce, zato ga je vprašal, kaj so mu Lakedajmonci slabega stori- [773f] li. Ta mu je povedal, da je bil podložnik Sparte in da se je Aristodem, ki so ga Lakedajmonci poslali v Oreos kot harmosta,³⁹ izkazal za zelo brezpravnega in krutega. "Zaljubljen se je namreč," je rekel, "v mojega sina. Ko je videl, da ga ne bo mogel zapeljati, je hotel uporabiti silo in ga ugrabiti iz palestre. Ker mu je vaditelj to preprečil, na pomoč pa je priskočilo tudi precej drugih mladeničev, je Aristodem takoj odšel. Naslednji dan je oborožil triero, ugrabil mojega sina, odplul iz Orea na nasprotno obalo in ga poskušal posiliti; ker se mu ni hotel vdati, mu je prere- [774a] zal vrat. Zatem je šel nazaj v Oreos in priredil razkošno gostijo. Ko sem zvedel za dogodek, sem nad truplom opravil pogrebne obrede in šel v Sparto pred efore,⁴⁰ vendar se niso zmenili zame." Ko je Skedas to slišal, mu je vzelo pogum, kajti mi-

³⁸ Ksenofont ne omenja Skedasovega potovanja v Lakedajmon, omenjata pa ga Plutarh in Pavzanas. Efori so bili uradniki, ki so bili pristojni za sprejemanje ovadb, opravljanje preiskav in postopke aretacije v kazenskih zadevah, glej Daremberg, Saglio, 1892–1918, *Ephoroi*, 653.

³⁹ Harmost je bil uradnik, ki ga je poslala Sparta, da upravlja mesto ali ozemlje pod njeno oblastjo. Ime pomeni "tisti, ki zagotavlja harmonijo, slogo". O evbojskem mestu Oreos, katerega uradno ime je bilo Histiaja, glej *RE, Suppl. IV, Histiaia*, stolpci 749–757. Iz Demostena, 18.96, in Ksenofonta, *Grška zgodovina* 4.2.17, lahko sklepamo, da ga je kot vsa mesta na otoku obvladovala lakedajmonska garnizija, izpod katere oblasti se je mesto rešilo v 395–394. Spartanci so mesto ponovno zavzeli leta 380, leta 377 pa so bili spet izgnani, Ksenofont, *Grška zgodovina* 5.4.56–57. Z vidika Psevdo-Plutarha se Skedasova dogodivščina umešča med 380 in 379.

⁴⁰ Efori so bili podrejeni harmostom, Ksenofont, *Grška zgodovina* 5.4.24.

slil je, da se Spartanci ne bodo menili niti zanj, tujcu pa je po vrsti povedal o svoji nesreči. Ta mu je svetoval, naj ne gre pred efore, ampak naj se vrne v Bojotijo in postavi hčerama grobnico. Skedas njegovega nasveta vendarle ni poslušal, ampak je šel v Sparto in poiskal efore. Ker se za njegovo pritožbo niso zmenili, je šel [774b] h kralju in se potem potožil vsakemu izmed navadnih državljanov. Ker ni ničesar dosegel, je tekal po sredi mesta s proti soncu iztegnjenima rokama⁴¹ in tolkel po tleh,⁴² kličoč Erinije, na koncu pa se je ubil.⁴³

Kasneje so Lakedajmonci bili kaznovani za to. Ko so vladali vsem Grkom in imeli garnizije v mestih, je Tebanec Epaminondas najprej poklal lakedajmonsko garnizijo v svojem mestu.⁴⁴ Po tem dogodku so Lakedajmonci začeli vojno proti [774c] Tebancem,⁴⁵ s katerimi so se srečali pri Levktrah.⁴⁶ Mislili so, da je mesto dober znak, saj so se v tem mestu nekoč osvobodili, ko je Amfitrion, ki ga je izgnal Stenel, prišel v Tebe. Tebanec, ki so bili takrat podložniki Halkide,⁴⁷ je osvobodil datjatev z ubojem evbojskega kralja Halkodona. Po naključju so Lakedajmonci doživeli popoln poraz ravno v bližini grobnice Skedasovih hčera. Pravijo, da je bil Pelopid, eden izmed vojskovodij tebanske vojske,⁴⁸ pred spopadom zaskrbljen zara-

⁴¹ Gesta pri molitvi za maščevanje v primeru nasilne smrti, ki ustreza prepričanju, da je sonce maščevalec zločinov.

⁴² Skedas je tolkel po tleh, da bi zbudil jezo podzemnih bogov, Homer, *Iliada* 9.566–570. Pri Diodoru in Pavzaniu mladenki, preden se ubijeta, vržeta prekletstvo na Sparto. Skedasovo prekletstvo je postalo pregovorno, *Paroem. Gr. II*, glej pod *Σκεδάσου κατάρα*.

⁴³ Po pripovedi tukaj dobimo vtis, da se je Skedas ubil v Sparti. Plutarh, *Pelopid* 20.6, in Pavzanas, 9.13.6, natančno povesta, da se je ubil po vrnitvi v Levktre.

⁴⁴ Tebe so se decembra 379 pr. n. št. rešile spartanske nadvlade, vendar se je garnizija rešila, Ksenofont, *Grška zgodovina* 5.4.1–12. Pelopid, imenovan beotarh, in ne Epaminondas, je bil tisti, ki je Lakedajmonce prisilil k vdaji, Plutarh, *Pelopid* 13, 1–2.

⁴⁵ Gre za precejšnjo svobodo pri interpretaciji zgodovinskih dejstev: predstavi spartansko invazijo, ki se je končala z bitko pri Levktrah, kot odgovor na zavzetje Kadmeje – v resnici se je zgodila 8 let kasneje.

⁴⁶ Bitka je leta 371 pr. n. št. pomenila konec spartanske hegemonije.

⁴⁷ Amfitriona je izgnal argoški kralj Stenel, in sicer zaradi nehotenega uboja Elektriona, kralja Miken in Alkmeninega očeta. V Pavzanijevem času sta dva kipa Atene Zosterije, postavljena izven Teb, zaznamovala mesto, kjer se je Amfitrion oborožil, preden se je soočil s Halkodom, legendarnim evbojskim kraljem, čigar grob je bil na poti iz Tevmesa v Halkido, Pavzaniy 9.17.3, 9.19.3. Spodaj avtor razloži optimizem Tebanecv. Zdi se, da je v bitki pri Levktrah združil dve različni tradiciji.

⁴⁸ Vrhovni poveljnik vojske je bil Epaminondas, ki je bil beotarh, Pelopid pa je poveljeval zgolj 300 možem Svete čete, Plutarh, *Pelopid* 23.6.

[774d] di znamenj, ki so jih ocenjevali kot slaba, in da se mu je v sanjah⁴⁹ prikazal Skedas in ga stoječ nad njim opogumil: Lakedajmonci prihajajo v Levktre, da njemu in njegovim hčeram plačajo kazen. Ukazal mu je, naj dan pred napadom na Lakedajmonce zakolje belega konja na grobu njegovih hčera. Medtem ko je lakedajmonska vojska še bila v Tegei,⁵⁰ je Pelopid poslal v Levktre, da kaj poizvedo o tem grobu, in ko je od prebivalcev izvedel vso zgodbo, je pogumno vodil svojo vojsko in zmagal.

IV

[774e] Fokos⁵¹ je bil po rodu Bojotijec iz Glisanta in oče Kaliroe,⁵² ki se je odlikovala po lepoti in skromnosti. Za njeno roko se je potegovalo trideset najuglednejših bojotskih mladeničev. Fokos je vedno znova našel izgovor za odložitev poroke, saj se je bal, da mu bodo naredili kaj hudega. Na koncu je pod pritiskom snubcev odločitev prepustil pitijskemu bogu. Ker jih je odločitev razjezila, so Foka napadli in ga ubili. Med neredom je dekle pobegnilo in teklo čez deželo, mladeniči pa so jo zasledovali. Naletela je na mlatce,⁵³ ki so ji rešili življenje. Skrili so jo namreč med zrnje, tako da so zasledovalci šli mimo.

⁴⁹ Ksenofont in Diodor ne omenjata Pelopidovih sanj, ampak govorita zgolj o prerokbah, ki so napovedovale poraz Lakedajmoncev pri grobu mladih deklet. Plutarh v *Pelopidu*, 20.7, 21.1, omenja tako prerokbe kot sanje, ampak sanje se zgodijo večer pred bitko, žival pa je rdečkasta kobila. Pri Pavzaniu, 9.13.6, je Epaminondas tisti, ki pred bitko žrtvuje Skedasu in njegovima hčerama.

⁵⁰ Ne poznamo druge Tegee kot istoimensko arkadsko mesto. Morda je lakedajmonska vojska, ki je bila poražena pri Levktrah, prišla iz Fokide, kjer je bila stacionirana 4 leta, in ne iz Arkadije, Ksenofont, *Grška zgodovina* 6.1.1, 6.2.1, 6.4.2–3.

⁵¹ O Foku in njegovi legendi glej *RE*, *Fokos* (3), stolpec 501.

⁵² V mitologiji poznamo precej junakinj z imenom Kaliroa: večinoma gre za najade, nimfe studentcev, rek in jezer. Glisant, kjer so po tradiciji Epigoni premagali Tebance, Pavzanas 9.5.13, je omenjen v katalogu ladij v *Iliadi*, 2.504. Tebe so asimilirale mesto, Roesch, 1965, 33, op. 2; v Pavzanijevem času je bilo v ruševinah.

⁵³ Kalirojina rešitev je povezana s pregovorom Ἐν ἄλω δρασκάζεις (oz. ἄλως), "poskušam se skriti v žitu", tj. "zakopljem glavo v pesek", za zasmehovanje tistih, ki so se skrili tam, kjer jih je vsak lahko videl, *Paroem. Gr.* I, 74–75, II, 69, 100, 163, 406. Mnogo žita, kamor se Kaliroa skriva, je bodisi zmlatena pšenica, Kolumela, *O kmetovanju* 2.20.5, ali vejano žito, Ksenofont, *Gospodarjenje* 18.8.

⁵⁴ Koroneja je bila religiozno središče bojotske konfederacije. Tam so v svetišču Atene Itonije praznovali vsebojotski praznik ali panbojotijo, Strabon 9.2.29, Roesch, 1965, 63, 107.

Ko se je rešila, je počakala do vsebojotskega praznika in šla v Koronejo,⁵⁴ sed- [774f]
 la kot priprošnjica ob oltar Atene Itonije,⁵⁵ povedala o brezpravnem dejanju svo-
 jih snubcev in naštela njihova imena in domovino. Bojotijci so dekle pomilovali
 in se jezili na mladeniče: ko so ti za to izvedeli, so pobegnili v Orhomen, ker pa
 jih Orhomenčani niso hoteli sprejeti, so se zatekli na Hipot,⁵⁶ vas ob vznožju gore [775a]
 Helikon med Tizbo in Koronejo.⁵⁷ Ti so jih sprejeli. Potem so Tebanci poslali zah-
 tevo, naj izročijo Fokove morilce: ker so Hipotčani zahtevo zavrnilo, so Tebanci
 skupaj z drugimi Bojotijci⁵⁸ začeli vojno pod poveljstvom Fojda, ki je takrat vodil
 Tebe. Obkolili so vas, ki je bila dobro utrjena, in ko so izčrpali prebivalce z žejo,
 so prijeli morilce in jih kamenjali do smrti, prebivalce pa zasušnili. Ko so poru-
 šili obzidje in hiše, so ozemlje razdelili med Tizbo in Koronejo. Pravijo, da so noč [775b]
 pred zavzetjem Hipota na Helikonu večkrat slišali glas, ki je govoril "Tukaj sem";
 trideset snubcev je glas prepoznalo kot Fokovega. Pravijo tudi, da je na dan, ko so
 jih kamenjali do smrti, s starčevega nagrobnika v Glisu curljal žafran. Ko se je
 Fojd, vladar in poveljnik Tebancev, vrnil iz bitke, je izvedel, da se mu je rodila hči.
 To je razumel kot dobro znamenje, zato jo je imenoval Nikostrata.⁵⁹

⁵⁴ Kult Atene Itonije so v Bojotijo prinesli Jonci, ko so jih izrinili Tesalci. Atenino svetiš-
 če blizu Koroneje je bilo središče pambojotije, festivala združenih Bojotijcev.

⁵⁵ O lokalizaciji Hipota glej Roesch, 1965, 53, op. 1.

⁵⁶ Po mnenju pripovedovalca je bila Tizba, ki si je s Koronejo delila ozemlje Hipota, neod-
 visna. O stanju Tizbe pred letom 477 pr. n. št. ne vemo ničesar; takrat je bila vzpostavljena
 bojotska konfederacija. Tebanci so jo priključili leta 423, neodvisna pa je postala leta
 338 in ostala takšna vse do poznega cesarstva, glej Roesch, 1965, 37, 41, 51, 53.

⁵⁷ Iz pripovedi ni jasno, ali je koalicija nastala kot posledica okoliščin ali pa je bila bojot-
 ska konfederacija pod tebansko upravo, pri čemer je vladajoči uradnik poveljeval "konfe-
 deralni vojski" v primeru oboroženih spopadov. Podatki, ki jih poznamo, govorijo proti
 takšni izpeljavi, saj so enotam poveljevali federalni uradniki, beotarhi, Busolt, Swoboda,
 1972, 1412, 1419, 1429–1430.

⁵⁸ Tista, katere vojska je zmagovalna. Rojstvo otroka na dan zmage je dobro znamenje. Tako
 so Filipu prerokovali, da bo Aleksander, ki se je rodil ob treh očetovih zmagah, nepremagljiv,
 Plutarh, *Aleksander* 3.9. Tako kot Fojd je tudi Adimant, vodja korintskega voda pri Salamini,
 dal svojim otrokom imena, ki spominjajo na zmago, pri kateri je sodeloval: Navzinika, Akro-
 tionion, Aleksibija deklicam ter Aristej sinu, Plutarh, *O Herodotovi zlonamernosti* 871a.

V

Alkip⁶⁰ je bil Lakedajmonec po rodu. Poročil se je z Damokrito in postal oče [775c] dveh hčera. Bil je najboljši svetovalec v državi in zelo dobro opravil vse, kar so mu Lakedajmonci zaupali. Zaradi tega je postal tarča zavisti političnih nasprotnikov, ki so ga oklevetali, da hoče izvesti udar, zato so ga izgnali. Zapustil je Sparto, njegovo ženo Damokrito in hčeri, ki so se mu hotele pridružiti, pa so ovirali in celo zasegli njegovo premoženje, tako da so dekleti prikrajšali za doto.⁶¹ Ker so ju zaradi očetove odličnosti kljub temu snubili, so njegovi sovražniki sprejeli odločbo, [775d] s katero so prepovedali, da bi ju kdo snubil, trdeč, da je mati Damokrita pogosto prosila hčeri, naj čim prej rodita, da bodo otroci maščevali njunega očeta.⁶² Damokrita, ki so jo povsod zatirali, je prisostvovala velikemu ljudskemu slavju,⁶³ kjer so ženske praznovale skupaj z devicami, služabniki in majhnimi otroki, medtem ko so soproge državnih predstavnikov vso noč⁶⁴ same preživele v veliki sobani. [775f] Okoli pasu si je opasala velik meč, vzela dekleti in šla ponoči na sveto mesto, čakajoč na pravi trenutek, ko so vse ženske v dvorani izvajale misterije. Ko so zaprli vhodna vrata, je vrata podprla s kupom lesa (tega so drugi pripravili za daritev, ki je bila del praznovanj) in ga zanetila.⁶⁵ Ko so na pomoč pritekli možje, je

⁶⁰ Alkip ni omenjen nikjer drugje, čeprav naj bi dobro opravljal službo v Sparti, tako da se zdi, da gre bolj za junaka iz romana kot za zgodovinsko ali mitološko osebnost. V spisu *Ali naj se starec ukvarja s politiko* 797c Plutarh omenja nekega Menekrata, preprostega moža, ki so ga efori vedno vprašali za mnenje. Zato so zanj postavili stol pri vходу dvorane za razprave.

⁶¹ Brez dote se dekle ni moglo poročiti. Dote so bile del t. i. skritega bogastva; kdor ni hotel ali mogel dati dote hčeri ali ženski sorodnici, je veljal za skopega. Leduc, 1993, 278.

⁶² Maščevanje je bilo "delo" moških potomcev. Ko tega upanja ni bilo več, je Damokrita prevzela pobudo. Glej tudi Holst-Warhaft, 1992, za primerjave v sodobni Grčiji.

⁶³ V Sparti so praznovali dva velika ljudska praznika, karneje in hiakintijo. Tukaj omenjeno slavje je verjetno hiakintija. Iz različnih antičnih virov vemo, da so ob tem prazniku imele ženske pomembno vlogo, med drugim so zbori mladih deklet izvajali nočne plesse, glej npr. Evripid, *Helena* 1468–1470, Atenaj 4.139d–f. Nobeden od antičnih virov se ne nanaša na omembo, da bi žene uradnikov preživele noč v zaprti dvorani. Nilsson, 1906, 137, op. 3, pravi, da tukaj opisano slavje ni hijakintija. O prazniku glej tudi Piccirilli, 1967.

⁶⁴ Nočne svečanosti so bile del kultov mnogih božanstev, glej npr. Daremberg, Saglio, 1918, *Pervigilium*. Beseda *ἀνδρών* tukaj označuje dvorano za pojedine, bedenje, pri katerem sodelujejo žene uradnikov torej vsebuje tudi obredno pojedino. Atenaj govori o obrednih pojedinah hiakintija, vendar ne omenja, da bi bile omejene samo na ženske.

⁶⁵ Damokritin atentat ima precej vzorov: Diodor Sicilski, 19.63, pripoveduje, da je leta 315 pr. n. št. Apolonida zažgala 500 živih Argejcev, ki so bili zaprti v argoškem pritaneju.

Damokrita z mečem ubila hčerki in potem na njunih truplih še sebe. Ker Lakedajmonci niso vedeli, na koga naj stresejo svoj bes, so trupla Damokrite in deklet odvrgli zunaj mesta. Pravijo, da se je bog zaradi tega razsrdil in Lakedajmonce prizadel z velikim potresom.⁶⁶

PREVEDLA: MAJA SUNČIČ

BIBLIOGRAFIJA

- Andrewes, A. (1949): "The Corinthian Actaeon and Pheidon of Argos", *Classical Quarterly*, XLIII, 70–78.
- Burkert, W. (1985)¹¹: *Greek Religion*, Cambridge, Massachusetts.
- Busolt, G., Swoboda, H. (1972): *Griechische Staatskunde*, Band 4112, München.
- Calame, C. (1997): *Choruses of Young Women in Ancient Greece. Their Morphology, Religious Role, and Social Function*, New York, London.
- Cataudella, Q. (1957): *La novella greca*, Napoli.
- Chassang, A. (1892): *Histoire du roman et de ses rapports avec l'antiquité grecque et latine*, Paris.
- Compernelle, R. van (1960): *Études de chronologie et d'historiographie siciliotes*, Bruxelles-Rome.
- Daremberg, C., Saglio, E. (1892–1918, 1900–1918): *Dictionnaire des antiquités Grecques et Romaines*, T. 2.1, D–E, T. 3.2, L–M, T. 4.1, N–Q, Paris.
- Flacelière, R., Cuvigny, M. (1980): *Plutarque: Oeuvres morales X*, prevod, komentar, spremna študija, Paris.
- Fowler, H. N. (1949): *Plutarch's Moralia X*, Cambridge, Massachusetts.
- Freeman, E. A. (1891): *The History of Sicily from the Earliest Times I*, London.
- Holst-Warhaft, G. (1992): *Dangerous Voices. Women's Laments and Greek Literature*, London, New York.
- Lavagnini, B. (1950): *Studi sul romanzo greco*, Messina, Firenze.
- Leduc, C. (1993): "Marriage in Ancient Greece", v: Schmitt-Pantel, P., ur., *A History of Women in the West: I. From Ancient Goddesses to Christian Saints*, Cambridge, 235–295.
- Nilsson, M. P. (1907): *Griechische Feste von religiöser Bedeutung mit Ausschluss der attischen*, Leipzig.

⁶⁶ Misli verjetno potres leta 464 pr. n. št.

- Parke, H. W., Wormell, D. E. W. (1956): *The Delphic Oracle* I, Oxford.
- Piccirilli, L. (1967): "Ricerche sul culto di Hyakinthos", *Studi classici e orientali*, 99–116.
- Roesch, P. (1965): *Thespies et la Confédération béotienne*, Paris.
- Sandbach, F. H. (1967): *Moralia VII*, Teubner, Wiesbaden.
- Sunčić, M. (2001): "O mrtvih lepo, o živih vse najslabše", *Problemi*, 39, 3/4, 207–243.
- Treu, M. (1873): *Der sogenannte Lampriascatalog der Plutarchschriften*, Waldenburg.
- Volkman, R. (1869): *Leben und Schriften des Plutarch von Chaeronea I*, Berlin.
- Will, E. (1955): *Korinthiaka*, Paris.
- Winkelman, A. W. (1836): *Plutarchi opera moralia selecta I*, Zürich.
- Ziegler, K. (1951): "Ploutarchos", v: *RE* 21.1, stolpci 793–798.
- Ziegler, K. (1964): *Ploutarchos von Chaironeia*, Stuttgart.
- Ziegler, K. (1975): "Plutarchus", v: *Der kleine Pauly IV*, München, 945–953.